

КРАСИМИР ПАНОВ
ЗАВЕТЪТ НА САНДИЛХ

chitanka.info

... Юстиниан (наречен в по-късно време Ринотмет) се насочил на запад, гдето преодолял съпротивата на околните славянски племена и достигнал до Солун. Голям брой славяни от Егейската област заедно със семействата им били преселени в Мала Азия. Но когато императорът с войските си се връщал към столицата си, българите го причакали негде из планинските крайнини на Южна Родопа и той можал да се отърве само с цената на много жертви, убити и ранени.

Тази война била последното голямо дело в царуването на Аспаруха...

Откъм гората появаше вечерен хлад. Бавно конете се изкачваха по каменистото нанагорнище. Край тях безшумно припкаха и душеха по пътеката едри кучета. Троицата старци се прибираха по мръкнало в Бугаировия егрек^[1]. Цял ден бяха обикаляли пасищата из Проватската планина. Силуетите на ездачите наближиха малкия лагер. Залаяха псета. Насреща в тъмнината се откриха очертанията на ограда и навеси, които приютяваха многобройния добитък на Сандилховия род Бугаир. Навътре блещукаше огън.

Достигнаха портала и срещу тях израсна тъмна фигура на стражник. Той припна и потропа с копието си върху тежката дъбова порта.

— Отворете на копана^[2] Сандилх и знатните гости Младен и Мукапорис — извика пазачът.

Портата изскърца и се разтвори. Авит^[3] Сандилх дръпна коня си, изчака да минат останалите двама и влезе след тях.

Вътре пред колибите седяха мъже, млади и стари. Встрани от буйния огън, върху широк кръг жарава, пастири печеха два едри овена. Въртяха полека шишовете върху чаталите и от време на време ги пръскаха с клонки, които топяха във ведро с вода. До тях къкреше

черен котел с булгур и месо. Жени разбъркваха гозбата с големи дървени черпаци.

Когато конниците влязоха, всички станаха на крака. На лично място, заслано с кожи, върху пъстри дохьтори^[4] се настаниха Сандилх и гостите му — едрият широкоплещест дядо Младен и слабичкият и мургав Мукапорис. Вдъхнаха с пълни гърди свежия горски въздух, примесен с мирис на пушек и примамливия дъх на печено. Невести и слуги примъкнаха ниски софри, принесоха тухтаци^[5] и високи кани с кумис^[6] и медовина.

Старият Сандилх огледа поред лицата на своите внуци, на сина си Алтан и на неколцината сродници и пастири, които седяха наоколо. Сбръчканото му лице се оживи в усмивка. Ето, това беше щастието, голямото щастие в човешкия живот. Да се събереш с верни другари и побратими сред многолюдна челяд вечер край огъня, да нагостиш обилно всички и в разговор да възкресиш спомени от младите години за суровите дни на борба и изпитание и славните мигове на победата и тържеството.

Стръмен път бяха изминали тримата побратими Сандилх, Младен и Мукапорис.

През тези дни владетелският аул се обитаваше от хан Винех, но те помнеха случки, станали отдавна, още по времето на великите ханове Аспарух и Тервел. Далеч назад през много десетилетия водеха дирите на техните отминали стъпки. И спомените за ония събития, които ги събраха и свързаха във вярно другарство.

Шестдесет лета имаше оттогава...

В този ден още от сутринта се извиха веригите на ромейските ратници край Равнец, Сеново и Сморден. Заобикаляха отвсякъде, като да бяха тръгнали на лов, и постепенно свиваха обръчите.

Рано през същото утро Младен и баща му бяха отишли за риба на малкото езеро край Равнец. Първи те видяха ромеите, захвърлиха мрежите и се завтекоха по пътеката за село. Някъде отстрани извикаха по славянски:

— Стойте! Стой!

— Излез от пътеката! През гората! — извика бащата. Но едва кривнаха и изсвистяха стрели. Младен чу как баща му зад него изохка. Обърна се и го видя паднал по очи. От лявата му плешка стърчеше черна стрела. Извика и се хвърли към него. С мъка издърпа стрелата и

го обърна. Сивите бащини очи го гледаха мъртви, широко отворени. Момъкът изрева, огледа се замаян, но в този миг из гъсталака излязоха много ромеи, хвърлиха се към него и вързаха ръцете на гърба му. Подритнаха падналия, за да се уверят, че е мъртъв, и подкараха Младен към село. В гърба му опряха копие, за да не смее да вика и да предизвестява. Но когато наближиха селото, дочуха врява и кучешки лай. Славяните бяха усетили неприятеля. От колибите излизоха бързо мъже, препасали вързоп стрели, с лъкове и брадви в ръце. Сновяха жени, сподирени от рошави дечурлига, които мъкнеха вързопи и съдове. А някои от тях също стискаха оръжия. Но беше късно.

Отвред приближаваха ромеите с насочени копия и готови лъкове. Из средата им излезе висок воин с пъстри пера на шлема и вдигна ръка.

— Жители на Равнец, при вас са войници на великия ромейски император, повелителя на всички славяни — заговори той по славянски. — Изпълняваме неговата повеля. Не бойте се, зло няма да ви причиним...

— А баща ми — помисли Младен, — и нему ли не причинихте зло...

От очите му, без да иска, закапаха сълзи.

Ромеецът говореше, а другите не губеха времето си и плътно заграждаха селището. Кучетата още по-силно се разлаяха. На някои места се чу жално квичене. Пришълците и с тях не се шегуваха.

Славяните разбираха, че нещо недобро им се готви, но още не знаеха какво ги чака. Изстъпи се престарелият кнез^[7] Горазд с овчи кожух върху дългата ленена риза.

— Гостите са винаги добре дошли при нас — изрече той и се поклони. Огледа наоколо и добави. — А още повече, когато са пратеници на великия господар на ромеите.

— Василевсът^[8] е господар не само на ромеите, но на всички, които живеят по тия земи — отвърна ромейският челник. — Сега чуйте повелята му.

От препасаната през рамото му кожена торба той извади пергаментов свитък и го разгъна.

— Слушайте! Господарят на Византия, в Христа благоверния самодържец, василевсът Юстиниан повелява: Славянският народ, който населява областите покрай Йонийското море, да бъде преселен в

темата Анатолия. Там ще получи достатъчно земя от великодушния, милостив и благочестив василевс. Срещу това на преселниците ще се възложи задължение — да бранят земите на империята на изток.

Славянското множество настръхна.

— Що говори?

— Ще ни пъдят от домовете ли... Къде ще вървим!

— И нашият ред дойде. Напролет вдигали от Солунските села...

— Где ще ни водят? Перуне, смили се!...

Знатният ромеец вдигна ръка.

— Прибирайте бързо добитъка! Които имат каруци, да товарят!

Ромеецът изгледа многобройните смръщени лица и изрече по-високо:

— Ако се противите, погледнете наоколо. Стотици копия са готови да пронжат сърцата ви! Не се ли покорите, ще избием всички мъже, а жените и децата ще отведем...

Вдигнаха се вопли, жените се разтичаха да събират добитък и покъщнина, а византийците се заеха да обезоръжават мъжете. Но никой не предаваше оръжието си. При сборичкване убиха двамина. Понесоха се писъци, проклетия, но убийството не уплаши другите. И ромеите се отказаха. По обед ги подкараха. И за да не мисли никой за връщане и бягство, запалиха всичко. Колибите запламтяха, плачеха деца и жени, добитъкът ревеше. Колите заскрибуцаха и върволицата от люде бавно се проточи. А назад, над запаленото село тя се сля с нова, която ромеите караха от съседните селища. Между тях личеше отбрана ромейска дружина, която окръжаваше неколцина знатни, облечени в скъпи доспехи. Прошепнаха, че сред тях бил и самият император.

На втората вечер спряха да нощуват близо до укрепения град Стенимахос^[9] в подножието на планината. Призори, събудени от силна врява, всички наскочаха от каруците. Затръбиха тръби, бойци тичаха на всички страни, подреждаха се в боен ред. А после като буря връхлетяха отвсякъде конници с кожени ризници и шлемове. Обсипаха със стрели ромеите, оттеглиха се, пак дружно налетяха. Пронизващо ечна боен крясък, примесен с тътена на препускащата конница и сребристите звуци на тръбите. Като стотици черни змии съскаха стрелите, захвърчаха камъни. Със звън и грохот се удариха мечове, кръстосаха се сулици.

— Хей, хей, айда-а-а! — ревяха нападателите и налитаха в полукръг, вълна след вълна.

— Христос победител! Христос победител!

— Стратиоти, напред! За вярата, за василевса!

— Бий варварите! — крещяха ромейските военачалници. Но възгласите се заглушаваха от друг вик:

— Смърт, ромеи! Тангра! Тангра!

Прииждаха нови български сили и премазваха ромейските редове.

В първите мигове славяните се смутиха, но после като по дадена повеля се втурнаха... Понесоха се нови крясъци, превърнали се в неудържим рев. Излезли пред каруците, славяните връхлетяха в гърба на византийската войска. И българите с почуда съзряха как наред с мъжете налитаха и едри разчорлени жени, удряха с каквото им попадне, хвърляха се и събаряха войниците от конете, гинеха с писък, прободени от ромейските копия, съсечени с брадвите.

— Пазете василевса! — чу се вик откъм голяма и силна група ромеи, която българите се мъчеха да обградят. Византийците напъваха да си проправят път на изток. Към тях пришпори коня си млад пълководец, а заедно с него се хвърлиха всичките му телохранители.

— Тервел! Тервел! Канартикине^[10]! — понесоха се викове.

Сблъскаха се кон с коня, щит с щита, броня с броня. Хората хъркаха задавено, поемаха с пълни гърди въздух, пъшкаха ожесточено и с настървение се мушкаха и сечаха. На няколко пъти тъмните очи на ханския син срещнаха голобрадото, побеляло от злоба лице на младия василевс. Но гъстата тълпа телохранители пазеше еднакво добре и двамата. А славяните удряха и биеха побеснели, кой с каквото завърне. Пред всички вървеше едрият русокос Младен с огромен, обкован с желязо кривак в ръце. Тъкмо когато Тервеловата дружина удари в императорския отряд, пред очите на момъка неколцина ромеи заобиколиха един млад българин, който юначно се бранеше. Убиха коня му и той се търкулна долу, но бързо скочи на крака. Върху му се нахвърлиха двама снажни ромейски пешаци с мечове в ръце. Младен с още неколцина се юрна нататък. Със страшен помитащ удар на огромния кривак той свали и двамата, премаза и трети, който им се притече на помощ. Нови българи и славяни преминаха край тях. Възрастен български боец опъна юздите на коня си.

— Сандилхе-багатур^[11], жив ли си? — извика той развълнуван и се обърна към препускащите зад него ездачи. — Дайте кон на Сандилха — прогърмя гласът му.

— Чарвасе, кон и за този момък! — извика повелително младият Сандилх и погледна с благодарност Младена. Миг след това Сандилх и Младен летяха един до друг в дружината на Чарвас по петите на бягащите ромеи, които с много жертви бяха успели да разкъсат обръча. По средата на конницата препускаше приведен над гривата на жребеца си двадесетгодишният император Юстиниан — Младият.

На Младена бяха подхвърлили оръжие, взето от убитите. И Сандилх с почуда гледаше под око своя спасител, който препускаше лудо, вдигнал меча си. Нечовешка омраза бе изкривила лицето му, в очите му грееше див огън... После от края на бягащите ромейски групи изведнаж се отдели конник и препусна обратно към преследвачите си. Зад него прехвърчаха стрели. Неколцина от отстъпващите се спряха колебливо и продължиха да опъват лъковете си подире му. Челната група на преследвачите със Сандилх и Младен се устреми към тях. Всички видяха как конят на беглеца, настигнат от няколко стрели, рухна. Ездачът му се изправи и с всички сили затича към тях. Но стрела го улучи и той се преметна на тревата. Опита се да се изправи и падна отново. Тогава Сандилх закова неподвижно коня си, същото сториха и останалите. В здравите им десници лъснаха лъкове, бръмнаха тетиви. Като мълнии засвистяха една след друга стрелите. Катурна се един от ромеите, падна и конят му, зарита със задните си крака и нададе жалостив рев. Друг ездач се свлече от седлото, а конят му се юрна сам подир бягащите. Сандилх и Младен препуснаха към падналия. Когато спряха до него, той се опита да стане, но изохка и приседна на тревата. Направиха му знак да легне. Чарвас разкъса с ножче дрехата на беглеца и измъкна стрелата от бедрото му. Превързаха го и едва тогава заговориха. Раненият обърса потта от побледнялото си лице и се опита да се усмихне.

— Името ми е Мукапорис — рече той на завален славянски. — Ваятел и златар съм... Бях роб у ромеите в Солун. Императорът ме водеше в Константинопол...

Младият човек разкопча връхната си кожена дреха и се разгърди. Голяма и грозна дамга от нажежено желязо се червенееше през горната част на гърдите му.

— Аз съм от едно село по средата на Хемската планина^[12], северно от крепостта Копсис — разказваше раненият. — По предание произхождаме от стария народ на траките. Бях още малък, когато ни отвлякоха разбойници — мен и баща ми. Той умря преди няколко години, но ми остави занаята си... Два пъти вече се опитвам да бягам, но ме хващат. Последният път така ме дамгосаха... Решил бях сега по пътя отново да се опитам. Добре ме пазеха, бях вече изгубил надежда... Но като видях, че ни преследват, рекох си — или сега, или никога. Ако ще и главата ми да струва...

— А моят баща е чигот^[13], хранен човек^[14] на хана... Ще те вземем с нас. Ако си добър майстор, добре ще живееш — рече Сандилх. След това разпореди на Чарвас да качат на кон ранения беглец.

В разбития ромейски стан разпределяха плячката.

Самият ювиги хан Аспарух — снажен, с посивяла брада, беше пред шатъра си заедно с канартикин Тервел. Наоколо стояха и разговаряха челници и боили. Очакваха славянските старейци.

На Аспаруха се поклониха шестима беловласи старци, а от един мех им сипаха кумис. Ханът, пълководците и старейците вдигнаха пълните кратуни и ги пресушиха. Владетелят сложи ръце върху широките рамене на двамина от старците и каза бавно по славянски.

— По тия места славянският народ е многоброен и каквото и да му сторят ромейците, тук ще си остане. Но вие, за да не патите още, елате с нас в Мизия. Там живеят ваши братя, има плодородна земя, гори и лов за много хиляди като вас.

Старейците се спогледаха, казаха си нещо и поклатиха глави. Един от тях заговори:

— Благодарим ти, хане, за великата добрина и избавление. Ще дойдем с вас. Старите ни поселища са сринати и изгорели, пък и несигурно е сега там за нас. Вече три пъти през тая година дохождаха ромейци и вдигаха людето. Водят ги далеко отвъд морето в пуста земя да пазят ромейското царство. Сега опора сте ни вие. За Плиска-град сме чували. Дочували сме, че в Мизия добре живеят нашите с българите.

Ханът обърса въсите^[15] си от кумиса, усмихна се.

— По един път ще вървим със славяните ние. Такава е повелбата на небето.

* * *

Заредиха се години и десетилетия. И събития, съдбоносни за младата българска държава. Много нещо преживяха Сандилх, Младен и Мукапорис, които последната война на Аспаруха събра и превърна във верни приятели.

Младият българин се ожени за Младеновата сестра и така се сроди със славянина. А тракиецът, когото Сандилх заведе при баща си — копанът Мокан, от рода Бугаир, бързо се прочу като каменоделец — ваятел и майстор на металически украшения и такъми. Оpozна го и самият хан в Плиска и той остана там, ожени се за българско момиче. А дружбата между тримата, зародила се в зората на младостта им, ставаше все по-здрава и сърдечна. И така до преклонните им години...

Безброй щурци свиреха в тревата. Топъл ветрец гонеше тъмни облачета, които пълзяха между звездите и често закриваха тънкия сърп на месеца.

С незабележими жестове и с погледи Алтан, най-старият Сандилхов син, мълчаливо разпореждаше на невестите, момичетата и слугите, които разнасяха медовина и кумис, доливаха тухтаците и канеха всички да ядат и пият. Угощението беше вече към края си. Мъжете подхвърляха на едрите овчарски кучета от купищата оглозгани овнешки кости и с любопитство наблюдаваха как животните се боричкат и ръмжат едни срещу други. Това особено забавляваше най-младите, внуците на дядо Сандилх — Баян и Чалан, синове на Алтана, и петнадесетгодишните близнаци Исбул и Богул — синове на втория Сандилхов син, загинал в околностите на Цариград преди две годни. Те се смееха тихичко и с ръкомахане насърчаваха кучетата, които бяха техни любимци. Едно едро мършаво куче на няколко пъти се потри о бешмета^[16] и ботушите на Сандилх, като скимтеше и въртеше опашка. Старикият погали голямата му глава, пресегна се и му поднесе къс месо от софрата.

— На, Тухчи, хапни. От младите не можеш да се вредиш — рече му той.

Ветрецът се засили и разпръсна облаците. В очистения небесен купол грейнаха като скъпоценни елмази звездите, сред които блестеше месецът, подобен на позлатен крив меч. Авит Сандилх вдигна

замислен взор, въздъхна и поглади посивялата си брада. След това обходи с очи околните и посочи с ръка небето. В старческите му очи пламтяха отблясъци от звездите. Гласът му, хрипкав и металически, проряза тишината:

— Запомнете Исбул и Богул, Баяне и Чалане и всички вие, деца... Виждате ли тия звезди и месечината горе в небето? Те греят еднакво за всички ни, но не всички хора по земята могат да ги видят истински, да почувствуват тяхната красота, да въздъхнат с пълни гърди, възхитени от омайната им хубост, както, да речем, сега ние. Тези, които не могат да сторят това, са робите, унизените, потиснатите, обезверените. За тях не съществуват нито хубостта на небесните светила, нито благата, с които бог Тангра е надарил земята, върху която преминава земният ни живот...

Старецът помълча за миг, пое си дъх и изведнъж гласът му се извиси строг и суров:

— Затова, ако не искате да бъдете роби, вие и потомците ви, не оставяйте никому да тъпче името на народа ни, да го ругае и безчести. И ако някой дръзне да стори това, накажете го, сразете го без милост и без пощада!

С вълнение, с обич и почит го следяха очите на околните.

От купчината жени, които седяха отделно от мъжете, се изправи стройна невеста с пъстър сокай^[17] на глава, с тъмен дълъг сукман. Това беше Оксуна, втората по-млада жена на Алтан. Тя доля чашите с тясна висока стомна.

Авит Сандилх прижумя, поглади с привично движение брадата си и усмихнат посочи към трапезата.

— Пийте, гощавайте се, мили гости, сродници и пастири... Хубаво нещо е мирът и всички трябва да вкусят от плодовете му. Но никой никога не бива да забравя, колко трудно е да се завоюва и да се запази достойният мир!

В гората се изви вълчи вой, последва го и втори. Обади се с гърлесто мяукане рис. Но хищниците обикаляха отдалече, не смееха да се доближат до малкия лагер, защото и те познаваха силата на тези задружни люде и се страхуваха от тях.

---

[1] *Егрек* — кошара. ↑

[2] *Копан* — прабългарска титла във военната аристокрация. ↑

- [3] *Авит* — дядо, баща. ↑
- [4] *Дохътор* — възглавница. ↑
- [5] *Тухтак* — дълбока дървена чаша, от която се пие кумис. ↑
- [6] *Кумис* — напитка от кобилешко мляко. ↑
- [7] *Кнез* — славянски първенец, старей. ↑
- [8] *Василевс* — император, повелител. ↑
- [9] *Стенимахос* (по-късно Станимъка) — Асеновград. ↑
- [10] *Канартикин* — престолонаследник. ↑
- [11] *Багатур* — прабългарско военно звание. ↑
- [12] *Хем, Хемус* — Стара планина. ↑
- [13] *Чигот* — дворцов човек, мечоносец. ↑
- [14] *Хранен човек* — верен човек на хана, отхранен в дома му. ↑
- [15] *Въси* — мустаци. ↑
- [16] *Бешмет* — горна дреха, прилепнала в гърдите и кръста, която стига до коленете. ↑
- [17] *Сокай* — женска украса на главата във вид на шапчица със спуснатата отзад кърпа. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.